

בחלקו הראשון של המאמר למדנו את שתי ההלכות היסודיות בדין השמות שאסור למחקם, וזה לשון רבנו בהלכות יסודי התורה (ו, א-ב): "כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקדוש-ברוך-הוא – לוקה מן התורה [...] ושבעה שמות הם: השם הנכתב יוד-הא-ואו-הא והוא השם המפורש או הנכתב אלף-דלת-נון-יוד. ואל, וא-לוה, וא-להים, וא-היה, ושידי, וצבאות. כל המוחק אפילו אות אחת משבעה שמות אלו לוקה". והוסיף רבנו בתשובה (סימן רסח): "והחריטה אסורה ככתיבה, והוא הדין ברקימה". ונראה מדבריו שהוא הדין לשמות שיוצרים מצירוף אותיות אבן או נחושת, ותולים אותן על-גבי קיר או ארון קודש וכיו"ב.

אותיות הטפלות לשם

בהמשך הלכותיו שם, הרמב"ם מלמדנו על האותיות שלפני ואחרי שמותיו של הקב"ה, האם גם אותן אסור למחוק וכל מי שמוחקן לוקה מן התורה? וזה לשון רבנו שם בהלכה ג: "כל הנטפל [=כל אות שהיא טפלה] לשם מלפניו – מותר למחקו, כגון למד מלה, ובית מבא-להים, וכיוצא בהן, אינן בקדושת השם. וכל הנטפל לשם מאחריו כגון כאף של א-להיך, וכאף ומם של א-להיכם, וכיוצא בהן, אינן נמחקין, והרי הן כשאר אותיות של שם, מפני שהשם מקדשם. ואף-על-פי שנתקדשו ואסור למחקן, המוחק אלו האותיות הנטפלות [=הטפלות] אינו לוקה [מן התורה], אבל מכין אותו מכת-מרדות [מדברנן]".

נמצא, שהאותיות שלפני שבעת שמותיו של הקב"ה – אסור למחקן מן התורה, והאותיות שלאחר שבעת שמותיו של הקב"ה – מותר למחקן מן התורה, ואסרו חכמים למחקן. העונש על איסור מחיקתן מן התורה הוא מלקות, כלומר רופא בודק את האדם ורואה כמה הוא מסוגל לספוג עד 39 מלקות, ומלקין אותו בבית-דין. לעומת זאת, מכת-מרדות עשויה להיות גערה בלבד, וכך מסכם מרי בפירושו להלכות שבת (א, אות טז) את הגדרתה של מכת-מרדות:

"ומכת-מרדות [...] הגדיר אותה [רבנו] בפירושו למשנה שבועות [ו, א]: 'מלקה אותו הדיין בשוט לפי מה שיראה לו לפי קשיותו', וכיוצא בזה כתב גם בהלכות עדות [יח, ו]: 'אבל בית-דין מכין אותן מכת מרדות כפי מה שיראו'. זוהי הגדרת מכת-מרדות לדעת רבנו בכל מקום שנזכרה, שהכל לפי ראות עיני הדיין, פעמים די בנזיפה, ופעמים מכת אכזרי, לפי החוטא [=לפי קשיות ערפו] ולפי החטא [=לפי חומרת החטא] ולפי הזמן [=ובהתחשב ברוח התקופה ותחלואיה]".

כתב רק חלק מן השם – קדוש?

מה יהיה הדין אם אדם כתב רק חלק מן השם? האם גם חלקו של השם קדוש ואסור למחקו? רבנו משיב על כך שם (ו, ד) וזה לשונו: "כתב אלף-למד מא-להים, יוד-הא מה' [=מהשם המפורש יוד-הא-ואו-הא] – אינו נמחק. ואין צריך לומר 'ה' שהוא שם בפני עצמו, מפני שזה מקצת שם המפורש הוא. אבל הכותב שין-דלת מ'ש-די', צדי-בית מ'צ-באות' – הרי זה נמחק".

כלומר, שני חלקי השם היחידים שמתקדשים הם "א-ל" ו"י-ה". אם אדם החל לכתוב אלף-למד מתוך מטרה לכתוב "א-להים" ונעצר, או כתב "י-ה" במטרה לכתוב את השם המפורש ונעצר, או שכתב "י-ה" כשם בפני עצמו – אינו נמחק (ונראה שקדושת השם "י-ה" חמורה יותר כאשר כתבו כשם בפני עצמו, אף שהדין בשניהם שווה). אך בכל שאר המקרים שהחל לכתוב את אחד משבעת שמותיו של הקב"ה ונעצר לפני שסיים את השם – ניתן למחוק את השם.

נמצא, כי השם "י-ה" אינו נמחק מפני שהוא מקצת שם המפורש, וקדושתו נובעת מקדושת שם הויה, והשם "א-ל" אינו נמחק מפני

שיש לו הוראה בפני עצמו (=עניינו "תוקף וחוזק" וכפי שראינו בחלקו הראשון של המאמר), והוא שם בפני עצמו משבעת השמות שאינם נמחקים. וכך מסכם עניין זה מרי יוסף קאפח שם (אות ח): "כתב יוד-הא בכוונה ובמטרה לכתוב הויה אינו נמחק, ואין צריך לומר אם נתכוון לכתוב 'י-ה' שהוא שם בפני עצמו שאינו נמחק, מפני [...] שהוא מקצת השם המפורש. [...] מה-שאינ-כן 'א-ל' אינו נמחק לא מפני שהוא מקצת שם 'א-להים', אלא מפני שיש לו הוראה זולת הוראת שם 'א-להים'. נמצא, כי השם "י-ה" אינו נמחק מפני שקדושתו נובעת מן השם המפורש, ואף שיש לו הוראה בפני עצמו (עניינו "הנצח") וכפי שראינו בחלקו הראשון של המאמר), עיקר קדושתו נובעת כאמור בשל היותו מקצת השם המפורש.

מרי מוסיף שם ואומר, כי מי שמוחק את השם "י-ה" (והוא הדין למי שמוחק את השם "א-ל" שהוא שם בפני עצמו) – לוקה מן התורה, וזה לשונו: "לדברי רבנו כאן שהוא מקצת השם נראה דלוקה [מן התורה] בשל רוממות כבוד שם ה' המפורש, [...] כל שכן לדברי רבנו במו"נ [א, סג] שהוראתו [...] 'אזלי' [=הנצחי] שוודאי לוקה עליו".

פעם נשאלתי האם מי שכותב את המילה "אל" כמילת קישור, כגון "נסעתי אתמול אל העיר ירושלים", האם זה בכלל השמות שאינם נמחקים? תשובה, ברור כי המילה "אל" מתקדשת אך ורק כאשר היא נכתבת במטרה להורות על הבורא יתעלה.

כלי או אדם שהיה כתוב עליו שם משבעת השמות

עד עתה למדנו על שבעת השמות שנכתבו בכלי כתיבה כגון עט וכיו"ב ועל-גבי גיליונות מכל סוג שהוא. ברם, מה הדין אם רשמו שם על גבי כלי? לאחר שהכלי בלה ואנו מעוניינים להחליפו, האם עלינו לגנוז את הכלי? על כך משיב רבנו שם (ו, ו), וזה לשונו: "כלי שהיה שם כתוב עליו, קוצץ את מקום השם וגונו. אפילו היה השם חקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית והתיך הכלי – הרי זה לוקה. אלא חותך את מקומו וגונו".

מרי יוסף קאפח מעיר שם: "ונראה שדייק רבנו לכתוב 'השם חקוק' לומר שדווקא חקק השם כלומר חק ירכות [=חקק את גוף האותיות], לאפוקי חק תוכות [=חקק את מסגרת האותיות בלבד], שאין זה כתב כבכל דוכתי [=בכל מקום בהלכה רישום מסגרת האותיות אינה מוגדרת ככתיבה], וייתכן שאין איסור אז בהתכתנו". כלומר, נראה שאם אחד משבעת השמות הללו נרשם על-ידי שרטוט מסגרת האותיות בלבד – מותר למחקו.

בהמשך דבריו שם, רבנו עוסק בשם שהיה כתוב על בשרו, וזה לשונו: "וכן אם היה שם כתוב על בשרו הרי זה לא ירחץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה [=בזמן בית-המקדש היו טובלים כדי לעלות מטומאה לטהרה] כורך עליה גמי [=רצועה] וטובל. ואם לא מצא גמי מסבב אחריו, ולא יהדק, כדי שלא יחוץ. שלא אמרו [=חז"ל] 'לכרוך עליו' אלא מפני שאסור לעמוד בפני השם כשהוא ערום".

כלומר, אם היה שם כתוב על בשרו, אסור לו למחקו מגופו בידיו, אלא ימתין עד שהשם ידהה ויעבור מעצמו, וכמו שכותב רבנו בהלכות שבת (יא, טו): "הכותב על בשרו חייב מפני שהוא עור, אף-על-פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן, הרי זה דומה לכתב שנמחק". ואם ביקש לעלות מטומאה לטהרה, יטבול רק לאחר שכרך רצועה סביב השם בעדינות באופן שהיא לא תחצוץ, ויגיעו מים גם לאותו המקום שכתוב בו השם.

כמו כן, למדנו מהלכה זו שני עניינים חשובים נוספים: א) אסור שאחד משבעת שמות הקודש יהיה גלוי כשהוא ערום לגמרי; ב) וכן אסור שהשם יהיה גלוי במקום הטינופת. אך אם כיסה את השם ברצועה וכי"ב – מותר לו לפשוט את בגדיו לגמרי ומותר לו לעמוד במקום הטינופת.

מהלכה זו אנו עוברים אפוא לשאלת הכנסת חומש או טלית לבית הכֶּסֶא: לגבי החומש, אם כתוב על גבי הכריכה אחד משבעת השמות, אין להיכנס עם הספר לבית הכסא, אלא אם הספר בתוך שקית אטומה. ולגבי הטלית, אם כתוב עליה אחד משבעת השמות הקדושים, כגון בטליתות שנוהגים לתפור את ברכת הציצית ובה שם ה', לפס הטלית שמניחים על הראש – אסור להיכנס עמה לבית הכסא.

ברם, מתשובת רבנו בסימן רסח עולה, כי אסור להיכנס לבית-הכסא גם כאשר פסוקי תורה מגולים ואפילו אין בהם שמות קדושים, ויתרה מזאת, אפילו כאשר מדובר בכתב אשורי [=הכתב המרובע שמשמשים בו לספרים לעיתונים וכי"ב], אסור להיכנס עמו לבית הכסא כאשר הוא מגולה, וזה לשון רבנו שם:

"לפי שהציצית תשמישי מצוה ואין בה קדושת הגוף, ולפיכך מותר להיכנס בטלית מצויצת לבית הכסא ולדרסה ברגל ולהשתמש בה, כגון לפרשה ולכסות בה בעת כיסוי הערווה ובעת גילויה, כל זה מותר. ואיך נפקיר פסוקי התורה [שנתפרו בטלית], שנכתבו בקדושה [על-ידי משה רבנו], שנכתבו מפי הגבורה, לאלו הטינופות והזלזולים?! וזה ביזוי תורה בלי ספק, נוסף להיותו גם-כן חידוש וסטייה, שלא היה כמותו בישראל לפי ידיעתנו. וממה שחייבים אתם לדעת אותו, שהכתב האשורי, הואיל ובו ניתנה תורה, ובו נכתבו לוחות הברית, מגונה להשתמש בו חוץ מאשר בכתבי-הקודש [...] וכל מה שעושים מאלה הדברים, הרי הוא בכלל כבוד תורה".

נמצא, שחובה עלינו לכבד את הכתב הזה המרובע ככל יכולתנו, מפני שהתורה ניתנה בכתב זה, וכיבוד הכתב הזה הוא בכלל כבוד תורה. ולכן, נראה כי לדעת רבנו אין להיכנס לבית הכסא עם עיתון או ספר, שהרי כולם נכתבים בימינו בכתב אשורי. אלא-אם-כן הם סגורים בשקית אטומה כאמור לעיל.

מחזור עלונים וספרים שנכתבו בכתב אשורי

אף שיש להתייחס לכתב האשורי בכבוד רב, מפני שזה מכבוד התורה, נראה שבימינו מותר ואף מצוה רבה למחזר עיתונים, עלונים וספרים וכי"ב, ואפילו אם יש בהם פסוקים מן התורה. והסיבה פשוטה לדעת, הסיבה לחובת השמירה על כבוד התורה היא כבוד ה' שנתן לנו אותה, ומכבוד ה' יתעלה שנשמור על הבריאה הנפלאה שהעניק לנו ככל יכולתנו. ולא חלילה נִרְאֶה כאילו אנחנו מזלזלים ומשחיתים את המתנות הנפלאות שהעניק לנו ה' יתעלה בבריאה, ולכן עלינו להשתדל ולהתאמץ שרחובותינו יהיו נקיים ומטופחים, ועולמינו יהיה עולם אקולוגי נקי ובריא. כלומר, השמירה על הפיקדון שה' נתן בידינו – הבריאה הנפלאה שסובבת אותנו – מצוה גדולה וחשובה היא.

הריבוי העצום של העלונים החוברות והספרים בימינו מחייב אותנו למחזרן, שהרי אם נבחר לגנון יוצא שאנו משחיתים את העולם: גם נכלה את משאבי הטבע הנכחדים, וגם נבזז משאבים יקרים לגניזת הכמות העצומה של החומרים. כך שמצוה רבה למחזר עלונים עיתונים וספרים, כדי לשמור על המשאבים היקרים שה' העניק לנו, וכדי לשמור על עולמינו נקי ובריא ככל שניתן. ולפי דעתי, אפילו אם יש פסוקים בספרים או בעלונים, עדיין מותר ומצוה למחזרם. ברם, אם כאמור יש בכתבים הללו שמות משבעת השמות, אסור למחזרם וחייבים לגנון.

ואף שדבריי כאן אינם תואמים את דברי רבנו בתשובתו, רבנו כתב את תשובתו בהתאם למציאות חיו שהייתה שונה לחלוטין ממציאות חיינו. ומכל מקום דבריי כאן תואמים את פסיקת רבנו

הנצחית במשנה-תורה, שם הוא מחייב לגנון אך ורק את שבעת השמות שאינם נמחקים. ולכן, בכל מקום שאנו יכולים לשמור על קדושת הכתב האשורי נעשה כן, אך אם חלילה נבוא בשל כך לידי השחתת העולם הנפלא שה' יתעלה הפקיד בידינו, עלינו לנהוג כפי עיקר הדין וההלכה.

ויתרה מזאת, ראינו כי חז"ל התירו לאדם לטבול במקוה, אף-על-פי ששם משבעת השמות כתוב על בשרו! ומדובר כאן באחד משבעת השמות שאסור למחקן מן התורה! ונראה שהתירו כי מגע המים אינו מוחק את השם באופן מיידי. נראה אפוא, כי בשאר פסוקי התורה וכל שכן בשאר דברי תורה שנכתבו בכתב אשורי, במקום שיש מצוה לשמור על משאבי הטבע היקרים, מצוה למחזר את הנייר שנכתבו עליו. ואף שכאן מדובר על כילוי מיידי לא מדובר כאן בשם משבעת השמות שאינם נמחקים.

האם רישום בפלאפון או במחשב נחשב לכתיבה?

אחת השאלות המעניינות בדורנו דור דעה היא השאלה: האם רישום בפלאפון או במחשב הוא בגדר כתיבה? שאלה זו נוגעת לענייננו מפני שאלה אחרת שקמה וניצבה: האם מי שרושם באותיות דיגיטליות בפלאפון או במחשב את אחד משבעת השמות האם אסור לו למחקן? כדי להשיב על שאלה זו נעיין בהלכות שבת בהגדרת מלאכת הכתיבה, וכך פוסק רבנו שם (יא, יד):

"אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד, כגון דיו [...] וכיוצא בהן. ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו, כגון עור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהן. אבל הכותב בדבר שאין רישומו עומד, כגון משקין ומי פירות, או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות, ועל כל דבר שאינו עומד – פטור. אינו חייב אלא עד שיכתוב בדבר העומד על דבר העומד".

נמצא ברור, כי מי שרושם בפלאפון או במחשב באותיות דיגיטליות – אינו בגדר כותב. ולכן, אם רשם באותיות דיגיטליות את אחד משבעת השמות שאינם נמחקים, מותר לו למחוק אותם. ונראה שיש להתיר מהלכה זו גם רישום במחשב בחול-המועד, שהרי רישום זה אינו בגדר כתיבה.

האם יש שמות משבעת השמות שאינם קודש?

יש משבעת השמות הקדושים אשר מופיעים בכתבי-הקודש, שאינם מיוחדים לה' יתעלה, כמו השם "אלהים" שלעתים מורה על מלאך או דיין, ולעתים אפילו על עבודה-זרה שהעם ראו בה אלהים והמה לא אלהים. נעיין אפוא בהלכה הבאה ונראה היכן בכתבי-הקודש לא מדובר בשמות קדושים ולכן מותר למחקם, וזה לשון רבנו שם (ו, ט):

"[א] כל השמות האמורות באברהם קודש, אף זה שנאמר [בראשית יח, ג]: 'אֶ-דָּנִי אִם נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ' – הרי הוא קודש. [ב] כל השמות האמורות בלוט חול, חוץ מזה [שם יט, יח-ט]: 'אֵל נָא אֶ-דָּנִי. הִנֵּה נָא מִצָּא עֲבָדְךָ חֵן'. [ג] כל השמות האמורות בגבעת בנימין קודש [שופטים כ]. [ד] כל השמות האמורות במיכה חול [שופטים יז-יח]. [ה] כל השמות האמורות בנבות קודש [מלכים א כא]. [ו] כל 'שלמה' האמור בשיר-השירים קודש והרי הוא כשאר הכינויים, חוץ מזה [שם ח, יב]: 'הָאֵלֶּף לָךְ שְׁלֹמֹה'. [ז] כל 'מלכיא' האמור בדניאל חול, חוץ מזה [שם ב, לז]: 'אֲנִתְּ מִלְכָּא מְלַךְ מִלְכֵיא', והרי הוא כשאר הכינויים".

בפעם הבאה אי"ה נלמד על שאר הכינויים שנזכרו בדברי רבנו האחרונים, ונסיים חלק זה בחתימת תשובתו של רבנו שראינו לעיל, וזה לשונו שם:

"וראוי גם-כן לממונה [מנהיג ציבור והוא הדין לכל אב משפחה], אפילו תהיה מדרגתו גדולה, לנהוג עם הציבור בנחת וימחל על כבודו, וימחה [=ויוכיח] על כל דבר שראוי למחות עליו בנחת ובעדינות, שיחייב [=גישתו המכובדת והעדינה תביא לכך] שיקבלו את דבריו ברצון, עד שיחזירם לעשיית הנכון בעבותות אהבה".

ימי החנכה בפתח, ולהכין חנכה צריכה, בטח!
המורה מודיעה על תחרות הכנה
ולמשימה נרתמת גם גאולי הקטנה:
מחפשת חמרים שיהיו יפים, מעלים, וכמובן
- כאלה שאפשר למצא, "שלא עולים"
והנה לה רעיון: ללכת למכלת של השכונה,
שם תמיד מוצאים דברים, זרוקים בפנה.
לאחר חפוש קל, מיד תכנית עבודה עולה
בראשה: לאסף פקקים של בקבוקי 'גזוז' -
משימה לא קשה!
כאלה משלכים שם בשפע ואותם אפשר
לצפות בצבע, אחרי שאותם על קרש מיחד
מניחים, אם רק להשיגו - מצליחים...
עוד רגע וכבר היא בנגררה - אצל סעדיה
השכן, שואלת - מבקשת:
"אנא, קרש מיחד לי הן!"
בעדינות, חרש: "אנא, רק קרש..."
ועם הקרש החדש דעתה כבר נחה
והיא מהרהרת לעצמה בשמחה: יש לי כבר
קנים, עוד אדביק ואוסיף קשוחים ולא
ירגיש איש שהפל מחמרים כה פשוטים...
חנכיות גדולות ויקרות היו בכתה
והחנכה של גאולי בתחרות כמובן לא
זכתה... ובכל זאת עד מאד היא שמחה -
שתוכל להוסיף עוד חנכה למשפחה!
וכבר היא חושבת איפה להניחה ואיך עם
"הרגילה" יהיה הסדור... אבל, אבא - ר'

יחיא - מסביר, שלהדליק בנרות - אין זה
כלל הדור! "שמן זית... להעלות נר תמיד...
בזה יש להדליק, גם אם אינך אמיד!
רק בשמן, בשמן זית מבוחר, שכבר קניתי ובו
נדליק - מחר..."
"יפי! אז אתה תדליק בשמן -
את החנכה הרגילה ואני, את שלי,
להדליק בנרות - אני יכולה!"
- "אבל אין לנו עוד נרות נוספים!... בואי,
בתי, וראי את קני השמן - כמה הם יפים!"
אכן יפים הם, ואבא אומר שזו חנכה
מהדרת, אבל אני רציתי להדליק בשלי -
האחרת...
וחוץ מזה, הקנים של השמן כה קטנים...
אולי זה לא מספיק? אולי עדיף... שונים?
בשנה הבאה, אכין משהו גדול ממש ואבא
בו ישים שמן וידליק בהדור - בלי חשש!
לשנה הבאה - אין צורך לחכות בסבלנות,
כי יש בשעורי מלאכה - הרבה הזדמנות.
הנה לכבוד יום האם הקרב ובא
מכינים כד קטן מחמר - לאמא באהבה,
כזה שתוכל בו לשים פרח אחד,
וכל ילדה עליו חורטת קשוחי מיחד.
אבל, לגאולי עולה כבר רעיון אחר,
איך בעזרת כדים אלה את חנכה תהדר...
ברשות המורה, אוספת את שארית החמר
ומודיעה לה שעוד שני כדים - תכין למחר,

וכך מכינה היא עוד כד מדי יום ביום ואותו
מעבירה לתנור - לשרפה בהם.
בחריצות עובדת לאחר הלמודים עד אשר,
מכל השאריות, יש כבר תשעה כדים: שמונה
זהים ואחד שונה - לשמש, ועוד מעט תהיה
חנכה של ממש!
ואיזה מזל שפה קרוב לצדה גר, השכן
הנחמד - סעדיה הנגר!
ממנו תבקש להכין איזה מעמד
עליו יהיה כל כד היטב נצמד.
אבל, לא נעים הפעם לקבל זאת ללא
תמורה... אז גאולי מתנדבת לעזור לבתו
הקטנה, להיות לה "מורה"...
אחרי כמעט שנה של שמיחה
מגישה גאולי לאבא את החנכה הגמורה.
מתבונן בה ר' יחיא בהתפעלות,
משתומם מאין השיגה יד בתו כזו עלות...
בוחר הוא את הכדים היפים - הגדולים
ובלבדו הרהורי צער כבר עולים:
אכן יפים הם... אבל כל כד - עבורי הוא
מכל, למלאו בשמן זית מבוחר - לא אוכל!...
"נאה היא עבודת כפיך עד מאד! אשמרנה
עמי, עד ירחיב לי ה' עוד, ותהא ידי משגת
למלא את אלה הקנים פראוי, במהדר
שבשמינים".

אדיר דחוח-הלוי יצ"ו ♦ מעט מזער על מערכת השמש שלנו

גלקסיות, כאשר בכל אחת מהן יש עשרות ומאות מיליארדים של כוכבים!

המרכיב המרכזי במערכת השמש שלנו הוא כמובן השמש עצמה, שתופסת 99.86% מהמסה הידועה של המערכת כולה. במרחק הקצר ביותר לשמש נמצאים ארבעת כוכבי-הלכת הפנימיים, הקרויים גם "כוכבי-הלכת הארציים": כוכב-חמה, נוגה, כדור-הארץ ומאדים. אחריהם נמצאת "חגורת האסטרואידים" המורכבת ממאות אלפי אסטרואידים, וביניהם כוכב-לכת ננסי אחד שנקרא "קרוס". אחריהם ממוקמים ארבעת "כוכבי-הלכת-החיצוניים" המכונים "ענקי הגזים": צדק, שבתאי, אורנוס ונפטון. מעבר לנפטון הרחוק נתגלו עד עתה כאלף עצמים, מהם ארבעה גופים שמוגדרים ככוכבי-לכת ננסיים: פלוטו, האומיה, מאקה-מאקה, ואריס.

מערכת השמש שלנו מורכבת מגופים רבים, ומדי שנה מתגלים בה גופים חדשים. נכון להיום יש במערכת השמש שמונה כוכבי-לכת וחמישה כוכבי-לכת ננסיים, אשר שמותיהם פורטו לעיל (ראו תמונה ג' למטה, הגדלים הם בקנה מידה אך המרחקים לא). כמו כן, יש במערכת השמש 335 גופים שמוגדרים כירחים, כלומר שאינם נעים סביב השמש אלא סביב גופים אחרים במערכת השמש. כ-167 ירחים סובבים את שמונת כוכבי-הלכת, 6 ירחים סובבים את כוכבי-הלכת הננסיים, והשאר סובבים סביב אסטרואידים וגופים אחרים במערכת השמש.

במערכת השמש שלנו יש שמונה כוכבי-לכת ננסיים, וגופים רבים נוספים סביב השמש, חמישה כוכבי-לכת ננסיים, וגופים רבים נוספים קטנים יחסית כמו ירחים, אסטרואידים ושביטים (אשר דומים לאסטרואידים אך מורכבים מקרח). שמונת כוכבי-הלכת שבמערכת השמש שלנו הם: כוכב-חמה, נוגה, כדור-הארץ, מאדים, צדק, שבתאי, אורנוס ונפטון (בתמונה א' משמאל אתם יכולים לראות את יחסי הגדלים של שמונת כוכבי-הלכת).

כוכבי-הלכת נעים סביב השמש בזכות כוח המשיכה שהקב"ה טבע בבריאה, ולפיו כל שני גופים בעלי מסה נמשכים זה לזה. כוח המשיכה מחזיק את כוכבי-הלכת בתנועה סביב השמש (ראו תמונה ב'). כל שמונת כוכבי-הלכת ושאר הגופים נעים סביב השמש בהתאם לכוח המשיכה, שנקבע לפי המסה של כל כוכב והמרחק שלו מן השמש. לחלק מכוכבי הלכת, ובמיוחד לגדולים שבהם, יש ירחים משל עצמם אשר נמשכים אליהם ומתלווים אליהם לאורך הקפת השמש.

מערכת השמש נוצרה לפי הערכת המדע לפני כ-4.6 מיליארד שנה, והיא נמצאת על זרוע אוריון, שהיא אחת משש הזרועות של גלקסיית שביל-החלב. גלקסיית שביל-החלב מכילה בין 200 ל-400 מיליארד כוכבים, והיא ממוקמת יחד עם כ-35 גלקסיות נוספות המרכיבות את צביר-הגלקסיות שנקרא "הבתולה", שהוא אחד מצבירי-גלקסיות רבים ביקום. מערכים שביקום כולו יש מיליארדי

מאיר בן אברהם עפארי יצ"ו ♦ מנהג אמירת האשכבות ביום הכיפורים

(י): "אל תבכו לַמֵּת וְאֶל תִּגְדּוּ לוֹ" – אל תנידו בראשכם, כפי שמנידים המנחמים את ראשם לאות צער כשהם באים לבית האבלים, ומגדילים לעשות בהפסרת מלים כגון: "תהיו חזקים... אין מה לעשות...". ועוד כל מיני משפטי ביטחון עצמי מופרז, כאלו אם היה ניתן לעשות משהו נגד חוקיות הבריאה, היו עושים.

בתלמוד בבא קמא (לח ע"א) מסופר על רב שמואל בר יהודה שבתו נפטרה, וחכמים פנו לחכם בשם עולא שיבוא עמם לנחם את רב שמואל, רב עולא סירב לבוא עמם, והסביר: איני מנחם את רבני בבל כי הם מגדפים את הקב"ה, מפני שהם אומרים: מה ניתן לעשות? וכי הם חושבים שניתן לעשות משהו ולבטל את המוות, שהוא גזירת הטבע [=החוקיות] שטבע האל??? זוהי דעתו החכמה של החכם עולא.

ואצלנו חדר מנהג האשכבות בליל יום-הכיפורים לכל המרבה במחיר, והמתפללים נאלצים להתענות פעמיים. בתנ"ך, בתלמוד ואפילו אצל הגאונים לא נזכר מנהג מייגע זה, והוא מושתת על דברי הרמ"א (או"ח סימן תרכ"א, ו), שם הוא מביא את סברת המרדכי ש"נהגו לידור צדקות ביום-הכיפורים בעד המתים [...], ומזכירין נשמותיהם [מפני] שהמתים גם כן יש להם כפרה ביום-הכיפורים". והרי אנו מקובלים כי "בַּמֵּתִים חֶפְשִׁי"?! (תהילים פח, ו) ואין למת יכולת לתקן מאומה לאחר המוות את מה שקלקל כאן, ואין יכולת לקרוביו לתקן את מעשי אחרים, וכל אדם נושא באחריות היחידה והבלעדית על מעשיו. עלינו לזכור אפוא כי "לא הַמֵּתִים יִהְלְלוּ יְיָ וְלֹא כָּל יְרֵדֵי דוֹמָה" (תהילים קטז, ז).

נראה שמנהג זה אומץ על ידי קהילות אשכנז כדי למשוך מתפללים לבית-הכנסת, ובדומה לנוסח "כל נדרי", שחדר לבית-הכנסת התימני ונאמר בדמעות שליש ואין זה המקום לעסוק בו. ומן האל-הטוב נבקש סליחה על כל מעללינו.

אדיר דחוח-הלוי יצ"ו ♦ מעט מזער על מערכת השמש שלנו – המשך מעמ' קודם

בפינו. וכן אנו אומרים בקדיש: "לְעֵילָא לְעֵילָא מְפָל בְּרַכְתָּא שִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא, דְּאִמְרִין בְּעֵלְמָא וְאִמְרוּ אִמְן".

פולחן הקברים והמתים ידוע ומקובל בכל הדתות, וזהו אחד מהמנהגים הלא מעטים שטרם זכינו להשתחרר מהם כעם קדוש לה' א-להינו. "כִּי עִם קְדוּשַׁת אֱתָהּ לַה' אֵלֵהֶיךָ, וּבְךָ בְּחַר ה' לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" (דברים יד, ב).

הקב"ה טבע חוקיות בעולמו היפה והפורח, ואחד מהם הוא לידת ופטירת אנשים ובעלי-חיים, רמיסת חרקים וזוחלים למיניהם ואין זה משנה מתי ואיך. חז"ל הגדירו זאת יפה מאוד "גזירה על המת שישתכח מן הלב" (פסחים נד ע"ב), אחרת נהיה בצער כל הזמן.

אם כן, מדוע רבים פוקדים את הקברים, מקפידים לומר קדישים ו"אשכבות", האם כל זאת כדי שהמת יזכה לדיור מוגן בגן-עדן? ומדוע ממשיכים הם לטפח באובססיות את הקשר עם המתים, גם לאחר שעברו שנים רבות מסיום תפקידם בעולם הזה, ורוחם כבר שבה "אֵל הָאֵלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה"? (קהלת יב, ז).

מדוע "מי הזיכרון" הפכו לימי אבל? עם-ישראל נצטווה לזכור "את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים טז, ג) – האם אנו באמת זוכרים? האם אנו זוכרים את מעשה עמלק? (דברים כה) האם אנו זוכרים את השבת? ועוד...

התורה אוסרת את פולחן המתים (דברים יד, א), וחכמים קבעו שאין לבכות על המת יותר משלושה ימים ואין להספיד אותו יותר משבעת ימי האבל. וכן פוסק רבנו בהלכות אבל (יג, י-יב): "אין בוכין על המת יותר על שלושה ימים, ואין מספידין יותר על שבעה. [...]" אל יתקשה אדם על מתו יותר מדאי [...] שזה הוא מנהגו של עולם; והמצער עצמו על מנהג העולם [=החוקיות שה' טבע בבריאה], הרי זה טיפיש".

בתורה אנו מוצאים ימי אבל לאחר פטירת המת, שנועדו בעיקר לפורקן רגשי לקרובים ולחברים שנשארו בחיים, כדברי התלמוד (מועד קטן כה ע"ב): "בכו לאבלים ולא לאבדה שהיא למנוחה ואנו לאנחה". אולם, לא מוזכר שבכו יותר מדי וכדברי הנביא ירמיה (כב,

כוכב-לכת מוגדר ככוכב-לכת רק אם הוא עומד בשלושה תנאים: (1) הוא נע סביב השמש; (2) הוא בעל מסה גדולה דיה על-מנת שכוח הכבידה שלו ייצור צורה הקרובה לצורה כדורית; (3) הוא דומיננטי במסלולו, כלומר הוא מפנה את מסלולו מעצמים אחרים. כוכב-לכת ננסי מוגדר כגוף העומד בשני הקריטריונים הראשונים בלבד. בנוסף, אסור לכוכב-הלכת הננסי להיות ירח של עצם אחר.

עד לפני כמה שנים פלוטו נכלל ברשימת כוכבי-הלכת, אך לאחרונה הוציאו אותו מרשימה זו, מפני שגילו ומצאו גופים בעלי גודל דומה לזה של פלוטו במערכת השמש החיצונית, כך למשל, התגלה בשנת 2003 הכוכב אריס (ראו תמונה ג') שהוא גדול מפלוטו. פלוטו ואריס, יחד עם האסטרואיד קרס, הוגדרו ראשונים ככוכבי-לכת ננסיים, ובשנת 2008 נוספו לרשימה זו מאקה-מאקה והאומיה.

ישנם עוד גופים קטנים רבים במערכת השמש, אשר אינם מתאימים להגדרת כוכב-לכת או להגדרת כוכב-לכת ננסי, ובנוסף הם אינם ירחים של עצם אחר במערכת השמש, כל אותם הגופים הקטנים הנותרים מסווגים על-פי מיקומם במערכת השמש והם מחולקים לקבוצות, כגון: כוכבי-לכת מינוריים, אסטרואידים (נמצאים בעיקר בחגורת האסטרואידים), קנטאורים (גופים קטנים בין צדק לנפטון), גופים טרנס-נפטוניים (גופים מעבר לכוכב-הלכת נפטון), מטאוראידים (גופים הקטנים מאסטרואידים וגדולים מחומר בין-כוכבי), ושביטים.

ראינו אפוא מעט מזער על עוצמתו וגדולתו של היקום, אך המלים "גדול" ו"עוצמתי" ביחס ליקום אינן מצליחות לתאר באמת את עוצמתו וגדולתו ואינסופיותו. ואולי נלמד מזאת לקח חשוב, כאשר אנחנו משבחים את ה' יתעלה בתפילותינו, עלינו תמיד לזכור, שכל תארי השבח וההלל אינם מצליחים לתאר באמת את רוממותו וגדולתו של ה' יתעלה. ויתרה מזאת, לפי האמת גנאי הם לה' יתברך, שהרי אנחנו מתארים אותו בתארים שמתאימים לעולם החומרי שאנחנו מכירים, והוא יתעלה נעלה ומרומם מעל כל זאת, אך דיברה תורה כלשון בני אדם... על כל זאת ועוד תוכלו לקרוא במאמר: "מבט לפיוט 'כתר-מלכות' לאורו של הרמב"ם" (באתר אור הרמב"ם, במדור "מאמרי עיון ומחקר").

ולכן אומר נחמיה (ט, ה): "וּמְרֹמֶם עַל כָּל בְּרָכָה וְתִהְיֶה" – הבורא יתעלה מרומם ונעלה מעל כל הברכות והתהילות שאנו אומרים